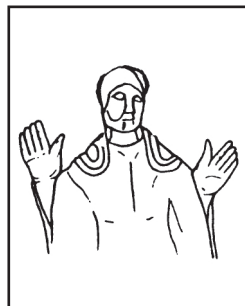

Liturgia

Liturgia Sacra 24 (2018), nr 1, s. 5–16
DOI: 10.25167/LitS/24(2018)1/5-16

JACEK NOWAK SAC
UKSW, Warszawa

Liturgia genetycznie wpisana w Kościół

Samo określenie „genetyka” pochodzi od greckiego słowa *genetós*, czyli zrodzony. W naukach biologicznych oznacza ono dziedziczenie. Wydaje się, że te dwa znaczenia mogą się stać punktem wyjścia dla poniższej refleksji. Warto zatem dostrzec symbiozę zrodzenia z dziedzicznością. Ujęcie to może być dobrym uzasadnieniem tematu: „Liturgia genetycznie wpisana w Kościół”.

1. Ostatnia Wieczerza Pierwszą Wieczerzą

Eucharystia kryje w sobie dwa elementy paschalne dla jednego i jednolitego sakramentu. Występuje w niej chleb – Ciało i wino – Krew wylana w celu zawarcia przymierza. Te dwa elementy są charakterystyczne dla Paschy hebrajskiej. Jednak Chrystus wypełnia na płaszczyźnie obrzędowej istotną treść Paschy, która wyraża się w związku i relacji dwóch momentów historycznych wydarzeń: wolności i przymierza.

Z tej racji można też mówić, że Ostatnia Wieczerza staje się Pierwszą Wieczerzą. Należy najpierw spojrzeć na wypowiedziane do apostołów słowa Jezusa, w których jest zawarta prośba o przygotowanie Paschy i miejsca na nią (Mt 26,17-19; Łk 22,7-18): „czas mój jest bliski” (Mt 26,18b). Podczas Wieczerzy zwraca się do apostołów: „Gorąco pragnąłem spożyć tę Paschę z wami, zanim będę cierpiał. Albowiem powiadam wam: Nie będę już jej spożywał, aż się spełni w królestwie Bożym” (Łk 22,15-16). Wieczerza miała się odbyć w przededniu spożywania baranka, czyli w czwartek. Jezus zatem antycypował ucztę paschalną, jak to zresztą czyniło wielu Żydów, a może sam chciał spożyć ją dzień wcześniej, przewidując swoją ofiarę krzyżową właśnie w dzień, kiedy to (według zwyczaju) 14 *nisan* zabijano baranka¹. Jezus i Jego uczniowie posługiwali się kalendarzem słonecznym, tak jak esseńczycy. Według tego kalendarza uroczystość Paschy przypadała zawsze w środę, a uczta paschalna była we wtorek. Ukrzyżowanie Jezusa było 14 *nisan*, a więc w piątek według kalendarza świątynnego, ponieważ tamtego roku święto Paschy i Przaśników wypadało w szabat (por. Mt 27,62; Łk 23,54)². Z punktu widzenia chronologii, Wieczerza spożywana przez Jezusa była Jego ostatnią przed śmiercią. Nic zatem dziwnego, że została nazwana Ostatnią Wieczerzą.

Należy jednak spojrzeć na tę Wieczerzę przez pryzmat teologiczny. Była ona bardzo podobna do wszystkich poprzednich uczt paschalnych. Spośród wszystkich obowiązujących potraw brakowało na niej tylko baranka. Z opisów biblijnych wynika, że były obowiązkowe chleb i wino, a o baranku ewangeliści milczą. W teologicznym kontekście należy widzieć Chrystusa jako Baranka na Wieczerzy, który antycypował swoją ofiarę.

Określenie „Ostatnia Wieczerza” nie wyraża chęci pożegnania się Jezusa z apostołami, ale zaakcentowania, że jest to ostatnia wieczerza, czyli ostatnia uczta paschalna Starego Testamentu. Traci ona swoje znaczenie figuratywne, ponieważ Chrystus w trakcie jej trwania mówi: „Nie będę już jej spożywał, aż się spełni w królestwie Bożym” (Łk 22,16; por. Mt 26,29; Mk 14,25). Podczas tej ucztę zostaje ustanowiony nowy obrzęd paschalny (Mt 26,26-28; Mk 14,22-24; Łk 22,19-20)³. Nie mógł on być włączony w samą ucztę, w sens i formy dawnych

¹ Baranki zabijano po godzinie 13.30 (po godzinie siódmej i pół), a składano w ofierze po godzinie 14.30 (po godzinie ósmej i pół). Według Wj 12,6 należało zabijać baranka o zmierzchu (dosłownie: „między dwoma wieczorami”). Jednak w Jerozolimie, przy dużej liczbie ofiarników, zachodziła obawa zakłócenia porządku, dlatego uczeni przyspieszyli godzinę ofiary paschalnej: J. DROZD, *Ostatnia Wieczerza nową Paschą*, Katowice 1977, s. 28.

² J. HOMERSKI, *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań – Warszawa 1979, s. 329.

³ Trudno wyobrazić sobie moment konsekracji podczas spożywania chleba obłożonego gorzkimi ziołami. Można przypuszczać, że na stole był jeszcze inny chleb i właśnie ten posłużył do ustanowienia

zwyczajów, ponieważ stanowił coś zupełnie nowego. Akt konsekracji musiał być wyraźnie zaznaczony. Zamiast starotestamentalnej Paschy Jezus dał apostołom Eucharystię. Ten moment stanowi granicę pomiędzy Starym a Nowym Testamentem. Ten fakt sprawia, że Ostatnia Wieczerza jest Ostatnią Wieczerzą Starego Testamentu, a równocześnie Pierwszą Wieczerzą Nowego Testamentu. Można zatem powiedzieć za św. Pawłem: „To, co dawne, minęło, a oto wszystko stało się nowe” (2 Kor 5,17).

2. *Corpus mysticum*

Rozumienie określenia ciała u św. Pawła jest dwojaki. Stosuje on greckie *sarks* i *soma*. Pierwsze (np. 1 Kor 15,39) odnosi się do ciała zwierząt, ptaków i ryb. Natomiast *soma* dla Apostoła Narodów, mimo iż określa ziemskie ciało ludzkie, oznacza istotę człowieczeństwa. Stosuje słowo *soma* w związku ze zmartwychwstaniem i uwielbieniem. Tym terminem posługuje się również, kiedy mówi o eucharystycznym Ciele Chrystusa i o Ciele Chrystusa, którym jest Kościół⁴.

Ostatnia (Pierwsza) Wieczerza stanowi antycypację istoty misterium paschalnego, a więc wydarzenia śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. W tym kontekście warto spojrzeć na dwie refleksje dotyczące początków Kościoła. Pierwsza ukazuje poszczególne wydarzenia życia Jezusa, począwszy od wcielenia i nauczania aż po śmierć, zmartwychwstanie i zesłanie Ducha Świętego. W tym duchu wypowiadał się Leon Wielki: „Z narodzenia bowiem Chrystusa powstaje ród chrześcijański; urodziny «głowy» są też urodzinami «ciała»”⁵. Papież Pius XII w encyklice *Mystici Corporis* rozszerza proces tworzenia się Kościoła: „Boski Odkupiciel rozpoczął budowę mistycznej świątyni Kościoła wtedy, gdy nauczając nadał swoje prawa; dokończył wtedy, gdy pełen chwały zawisł na krzyżu, a wreszcie okazał ją i publicznie ogłosił wtedy, gdy w sposób widzialny zesłał na uczniów Ducha Pocieszyciela”⁶. Dalej powołując się na Ojców Kościoła zauważa także papież, że „Kościół zrodził się na Krzyżu” i cytując św. Ambrożego podaje „teraz powstaje duchowy gmach świętego kapłaństwa”⁷.

Ciała Chrystusa. Konsekracja wina nastąpiła po konsekracji chleba, z możliwym wcześniejszym pouczeniem. One wiążą się z Jego ofiarą: J. DROZD, *Ostatnia Wieczerza*, s. 112.

⁴ J. STĘPIEŃ, *Teologia Świętego Pawła. Człowiek i Kościół w zbawczym planie Boga*, Warszawa 1979, s. 28–32.

⁵ LEON WIELKI, *Mowa 26, 2 (Na Narodzenie Pańskie 6)*, w: *Mowy*, Poznań – Warszawa – Lublin 1958, s. 102.

⁶ PIUS XII, Encyklika *Mystici Corporis*, nr 25.

⁷ *Tamże*, nr 27.

Druga natomiast refleksja dotycząca początków Kościoła stosuje porządek odczytywania przez pierwszych uczniów sensu całej egzystencji Jezusa w świetle wydarzeń paschalnych⁸.

Wyływająca krew i woda z przebitego boku Jezusa (J 19,34), w interpretacji patrystycznej, była uważana za symbol Eucharystii i chrztu (por. J 6,53-56; 3,3-5). Można tu odwołać się do zapowiedzi wygłoszonych przez samego Jezusa wyjaśniających wodę, która oznacza Ducha Świętego (J 7,37-39). Krew i woda zostają wyjaśnione przez Jana w kontekście Ducha Świętego (1 J 5,6-8). To właśnie działanie Trzeciej Osoby Boskiej obejmuje całe życie Kościoła, a więc i sakramenty. Należy zatem rozumieć, że u J 19, 34 tekst mówiący o krwi i wodzie ukazuje ożywiającą działalność Ducha Świętego również w mocy sakramentalnej⁹, bo przecież wierzący mieli przyjąć Parakleta po uwielbieniu Chrystusa. Człowieczeństwo Zbawiciela staje się źródłem Ducha i życia w nowej świątyni, którą wcześniej zapowiadał Ezechiel, mówiąc o źródle wody ożywiającej i uzdrawiającej (Ez 47,1-12), a wyływającej ze świątyni. Zresztą sam Jezus porównał swoje ciało do świątyni (J 2,21), zapowiadając jej zniszczenie i odbudowanie (J 2,19). Jan podkreśla, że te wypowiedzi Jezusa stały się zrozumiałe po zmartwychwstaniu Chrystusa (J 2, 2).

Kościół z tajemnicy krzyża jest równocześnie Kościołem zmartwychwstania oraz zstąpienia Ducha Świętego, czyli Kościół Paschy jest Kościołem Pięćdziesiątnicy¹⁰. Dzięki zmartwychwstaniu Chrystus stał się Głową Kościoła (por. Ef 1,19-23). Natura relacji pomiędzy Kościołem a Chrystusem i Duchem Świętym sprawia, że jego powstanie ściśle jest związane z tajemnicą paschalną. Wskrzeszone ciało Chrystusa jest Ciałem Mistycznym. Nie dziwi zatem, że św. Paweł nazywa Kościół „Ciałem Chrystusa” (Ef 1,22c-23a).

Sobór Watykański II stwierdza, że „z boku Chrystusa umierającego na krzyżu zrodził się przedziwny sakrament całego Kościoła” (KL 5). W innym miejscu zauważa: „Chrystus (...) powstawszy z martwych, zesłał na uczniów swojego Ducha Ożywiciela i przez Niego ustanowił swoje Ciało, którym jest Kościół, jako powszechny sakrament zbawienia” (KK 48). „Udzielając bowiem swego Ducha, ukształtował swoich braci wezwanych spośród wszystkich narodów jako swoje Mistyczne Ciało” (KL 7). Widzialny moment zesłania Ducha Świętego, w dniu Pięćdziesiątnicy, staje się potwierdzeniem i manifestacją Kościoła (por. KK 2, KL 6).

⁸ W. HRYNIEWICZ, *Nasza pascha z Chrystusem*, Lublin 1987, s. 75–76.

⁹ Por. L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań – Warszawa 1975, s. 380–381.

¹⁰ W. HRYNIEWICZ, *Nasza pascha*, s. 78.

Patrząc w sposób chronologiczny, biorąc jednak pod uwagę rzeczywistość tajemnicy, należy zauważyć, iż śmierć Chrystusa na krzyżu stanowi w najwyższym stopniu wypełnienie funkcji kapłańskiej, która została przekazana Kościołowi nie tylko w odniesieniu do kapłaństwa sakramentalnego, ale także w stosunku do kapłaństwa powszechnego (por. KK 10). Chrystus chciał, aby uczniowie „dzieło zbawienia, które głosili, również sprawowali przez Ofiarę i sakramenty, wokół których skupia się całe życie liturgiczne” (KL 6).

3. Eklezjologiczno-liturgiczne spojrzenie na misterium paschalne

Joseph Ratzinger postrzega Ostatnią Wieczerzę jako właściwy akt założenia Kościoła i stwierdza, że „Jezus daje «swoim» w darze liturgię swej śmierci i zmartwychwstania”¹¹. Można zatem mówić, że Ostatnia Wieczerza staje się Pierwszą Wieczerzą, podczas której następuje sakramentalna antycypacja uobecniająca śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa. Jezus gromadzi apostołów w celu łamania chleba, spożywania przez nich Jego Ciała i picia Krwi. Wyraża to sakramentalny udział w Jego śmierci i zmartwychwstaniu. Mistrz mówi także o Nowym Przymierzu. Te poszczególne elementy Wieczerzy Paschalnej nawiązują do Przymierza na Synaju. W Wj 24,1-8 jest mowa o zgromadzeniu ludu, baranku paschalnym, wylaniu krwi oraz promulgacji przymierza. To wydarzenie starotestamentalne stało się momentem powstania narodu wybranego. Należy jednak dostrzec istotną różnicę pomiędzy przymierzem zawartym przez Mojżesza na Synaju a tym podczas Ostatniej Wieczerzy. Otóż Mojżesz na Synaju skropił 12 kamieni (symbol 12 pokoleń Izraela), natomiast Jezus podczas Ostatniej Wieczerzy podał do picia swoją krew 12 apostołom dla ukazania wewnętrznego wymiaru przymierza¹². Zawarcie Nowego Przymierza przez Chrystusa, dzięki sakramentalnemu uobecnieniu tajemnicy paschalnej, daje początek nowemu Ludowi Bożemu. Należy zatem stwierdzić, że tajemnica eucharystyczna zespoliła wspólnotę utworzoną przez Chrystusa i Jego zbawcze wydarzenie w jedno misterium Kościoła¹³.

Św. Paweł podaje koncepcję czy raczej rozumienie Kościoła integralnie związanego z Eucharystią: „Kielich błogosławieństwa, który błogosławimy, czyż nie

¹¹ J. RATZINGER, *Kościół – ekumenizm – polityka*, w: L. BALTER (red.), *Kolekcja Communio*, t. V, Poznań – Warszawa 1990, s. 17.

¹² J. NOWAK, *Eucharystia celebracją ofiary paschalnej*, w: „Teologiczne Studia Siedleckie” 12 (2015), z. 12, s. 119.

¹³ Por. S. NAGY, *Próba nowego spojrzenia na zagadnienie ustanowienia Kościoła*, RTK 12 (1965), z. 2, s. 30–34.

jest udziałem we Krwi Chrystusa? Chleb, który łamiemy, czyż nie jest udziałem w Ciele Chrystusa? Ponieważ jeden jest chleb, przeto my, liczni, tworzymy jedno Ciało. Wszyscy bowiem bierzemy z tego samego chleba” (1 Kor 10,16-17). Sakramentalny sens rozumie Paweł jako udział w Passze Chrystusa, ale jednocześnie we wspólnocie ludu z Chrystusem. Chrześcijanie zatem żyjąc Eucharystią, przeżywają swoją jedność eklezjalną¹⁴.

Później „Didache” (I/II w.) ukazuje, że Kościół buduje Eucharystia: „Jak ten łamany Chleb rozsiany był po górach, a zebrany stał się czymś jednym, tak niech się zbierze Kościół Twój z krańców ziemi w Królestwie Twoim”¹⁵. Celebracja Eucharystii jest wyrazem pełnego Kościoła. Nie wyraża ona prywatnej pobożności, jak zauważa Paul Evdokimov, powołując się na Mikołaja Afanasjewa, lecz udział w Wieczery Pańskiej wskazuje na całe Mistyczne Ciało¹⁶. W tym kontekście Sobór Watykański II poucza, że liturgia wymaga „celebracji wspólnotowej z obecnością i czynnym udziałem wiernych, (a zatem) taką celebrację (...) trzeba postawić wyżej niż celebrowanie na sposób pojedynczy i jakby prywatny” (KL 27). Wynika to z faktu, że „czynności liturgiczne nie są prywatnymi czynnościami, lecz uroczyście sprawowanymi obrzędami Kościoła, który jest «sakramentem jedności»” (KL 26). W takim razie nawet najmniejsze zgromadzenie liturgiczne ukazuje sobą cały Kościół (por. KK 26; DM 37), ponieważ „czynności liturgiczne należą do całego Kościoła, uwidaczniają je i na nie oddziałują” (KL 26).

KK 26 podkreśla, że w każdym zgromadzeniu liturgicznym jest obecny Chrystus i wyraża tę prawdę w słowach: „Kościół Chrystusa jest prawdziwie obecny we wszystkich prawowitych miejscowych zgromadzeniach wiernych, które ile trwają przy swoich pasterzach, nazywane są w Nowym Testamencie Kościołami. Są one bowiem na swoim miejscu nowym ludem powołanym przez Boga mocą i działaniem Ducha Świętego oraz wielką siłą przekonania. (...) W każdej wspólnocie ołtarza (...) pokazuje się symbol owej miłości i jedności Ciała Mistycznego”. Na podstawie tego zapisu J. Ratzinger uważa, że z eklezjologii eucharystycznej (nawet małych grup) wyrasta Kościół, ponieważ jest w nim obecny cały Chrystus¹⁷. Jan Paweł II stwierdza również bardzo wyraźnie: „Eucharystia, budując Kościół, (...) tworzy komunie między ludźmi”¹⁸, a „każda Msza św., nawet kiedy celebruje się

¹⁴ Por. H. LANGKAMMER, *Nowy Testament o Kościele*, Wrocław 1995, s. 87.

¹⁵ *Nauka Dwunastu Apostołów* 9, w: M. MICHAŁSKI (red.), *Antologia literatury patrystycznej*, t. I, Warszawa 1975, s. 19.

¹⁶ P. EVDOKIMOV, *Prawosławie*, Warszawa 1964, s. 144.

¹⁷ RATZINGER, *Kościół – ekumenizm*, s. 18.

¹⁸ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, nr 24.

ją w ukryciu i w najbardziej zapomnianym zakątku ziemi, nosi zawsze znamię uniwersalności”¹⁹. Wynika stąd prosty wniosek, że ten sam Chrystus, tak jak w Eucharystii, jest obecny w każdym, nawet najmniejszym, zgromadzeniu i w ten sposób Kościół jest jednym niepodzielnym Jego Mistycznym Ciałem.

Rodzą się jednak pytania: a co z pozostałymi sakramentami, które także wynikają z paschalnego misterium Chrystusa? W jaki sposób odczytywać sakramentalia? Dzieło Drugiej i Trzeciej Osoby Boskiej sprawia, że ludzie w liturgii uczestniczą w różnych momentach zbawczych jednej Paschy. Dzięki misterium paschalnemu człowiek odradza się w chrzcie jako dziecko Boże (Rz 6,3-4) i wchodzi w tajemnicę śmierci i zmartwychwstania, a także jest włączony w powszechne kapłaństwo Chrystusa. W bierzmowaniu chrześcijanin otrzymuje dar Ducha Świętego, który uzupełnia łaskę chrztu (por. Dz 8,15-17; 19,5-6). W sakramencie pokuty i pojednania zostają odpuszczone grzechy (J 20,22-23), co wynika z Paschy Chrystusa. Dzięki namaszczeniu chorzy łączą się z męką i śmiercią Chrystusa (Rz 8,17; Kol 1,24; 2 Tm 2,11-12; 1 P 4,13). Poprzez sakrament święceń człowiek zostaje ontycznie wszczepiony w kapłaństwo Chrystusa (por. Hbr 5,1-10; 7,24; 9,11-28), aby celebrując na różne sposoby misterium paschalne mógł wypełnić polecenie: „To czyńcie na moją pamiątkę” (Łk 22,19; 1 Kor 11,24,25). W sakramencie małżeństwa kobieta i mężczyzna łączą się z sobą, zawierając przymierze z Chrystusem wynikające z misterium paschalnego. Z tej racji wszystkie sakramenty, w różny sposób, tkwią w misterium paschalnym Chrystusa i są związane z Eucharystią (por. 1 Kor 11, 26). Również w roku liturgicznym każda tajemnica Syna Bożego osadzona jest w misterium paschalnym Chrystusa i jako owo misterium celebrowana (por. KL 102, a także 103 i 104).

Należy spojrzeć również na sakramentalia, które przygotowują do sakramentów (por. KL 60), czyli stanowią pomoc w przeżywaniu misterium paschalnego. Profesja zakonna opiera się na fundamencie chrztu i pogłębia jego tajemnicę (por. KKK 916). Konsekracja dziewic pokazuje, już w tym świecie, antycypację niebiańskiej uczyty paschalnej (por. Ap 14,3-5). W egzorcyzmach Kościół prosi w imię Jezusa Chrystusa o uwolnienie od napaści Szatana (por. KKK 1673). Liturgia poświęcenia kościoła ukazuje Chrystusa, który dzięki swojemu misterium paschalnemu stał się prawdziwą i doskonałą świątynią (por. J 2,21) i gromadzi Lud Boży jako swoje Mistyczne Ciało (por. 1 Kor 6,15; 12,27; Ef 5,30; Kol 1,18). Każde zatem błogosławieństwo udzielane przez Boga oznacza obdarowanie przez Niego łaską i wiernością zawartemu przymierz.

Liturgia pogrzebu pokazuje, że śmierć chrześcijanina jest udziałem w Passze Chrystusa (por. KL 81), w Jego zmartwychwstaniu (J 11,25,26; 1 Kor 15,20-23;

¹⁹ JAN PAWEŁ II, List apostolski *Mane nobiscum Domine*, nr 27.

2 Kor 5,1; Flp 3,20-21). Obrzędy pokropienia i okadzenia zwłok odwołują się do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, dzięki którym człowiek został wszczepiony w misterium paschalne Chrystusa i mógł je celebrować²⁰.

Wszystkie te prawdy wiary objawione w celebracjach liturgicznych wskazują wprost na misterium paschalne Chrystusa. W takim razie cała liturgia rodzi się z misterium paschalnego Chrystusa, tak samo jak Kościół. Można zatem wyciągnąć wniosek, że rzeczywiście liturgia jest genetycznie wpisana w Kościół.

4. Liturgia jako fakt genetyczny

Etymologia słowa „liturgia” odsyła do dwóch greckich terminów: *laos* (lud) i *ergon* (czyn, działanie). Tak więc już sam ów termin wskazuje na wspólne działanie (czyn ludu, dzieło publiczne). KKK 1069 rzuca nowe światło na rozumienie pojęcia liturgii, mówiąc: „Lud Boży uczestniczy w dziele Bożym”. W tym miejscu *Katechizm* odwołuje się do J 17,4, gdzie są podane słowa Jezusa z „Modlitwy Arcykapłańskiej”: „wypełniłem dzieło, które Mi dałeś do wykonania”. W tej modlitwie Chrystus stwierdza, że wypełnił wolę Ojca. Ujmuje swoje ziemskie posłannictwo w formie retrospektywnej, jednak – można powiedzieć – zawiera w niej także antycypację swojej męki, śmierci i zmartwychwstania, ponieważ te wydarzenia stanowiły kulminacyjny moment Jego dzieła na świecie. Modlitwa obejmuje również to, co ma nastąpić, a więc całą paschę Syna Bożego, czyli przejście przez ziemię, jak zresztą sam to określa: „Wyszedłem od Ojca i przyszedłem na świat; znowu opuszczam świat i idę do Ojca” (J 16,28). W takim razie pascha Chrystusa nie jest ograniczona tylko do tajemnicy krzyża i pustego grobu, ale obejmuje całe posłannictwo Jezusa w świecie. Ta prawda została zawarta w katechizmowym wyrażeniu „dzieło Boże”, w którym uczestniczy Lud Boży. Skoro jest mowa o Ludzie, to wniosek jest prosty, że chodzi o wspólnotę, a więc o Kościół. To dzieło Boże, kryjące w sobie szeroko pojętą paschę Chrystusa, Kościół realizuje poprzez wypełnianie polecenia Jezusa: „To czyńcie na moją pamiątkę” (Łk 22,19; por. 1 Kor 11,24c. 25c). W tym kontekście warto przytoczyć stwierdzenie Soboru Watykańskiego II, że „podołało się jednak Bogu uświęcać i zbawiać ludzi nie pojedynczo (...), lecz ustanowić ich jako lud” (KK 9).

Z powyższej refleksji wypływa jeden wniosek, a mianowicie, że liturgia jest kultem publicznym, nawet wtedy, gdy celebrowane jest ją na sposób pojedynczy (por. KL 27). Myśl tę jasno wyraża ostatni Sobór jasno wyraża tę myśl: „Czynności

²⁰ J. NOWAK, *Liturgia aktualizacją misterium paschalnego*, w: D. SZTUK (red.), *Ecce domus mea*, Warszawa 2015, s. 78–79.

liturgiczne nie są prywatnymi czynnościami, lecz uroczyste sprawowanymi obrzędami Kościoła, który jest «sakramentem jedności», czyli ludem świętym, zjednoczonym i zorganizowanym pod zwierzchnictwem biskupów. Dlatego czynności liturgiczne należą do całego Ciała Kościoła» (KL 26).

Pojawia się pytanie: jakie czynności są liturgiczne, a jakie nie należą do liturgii? Odpowiedzi udzielił papież Pius XII w encyklice „*Mediator Dei*”. Organizowanie liturgii, jej układ i formy muszą zależeć od władzy Kościoła²¹. W myśl KL 22 § 1 *Stolica Apostolska* bierze bezpośrednią odpowiedzialność za kierowanie sprawami liturgii. Wyznaczone dykasterie Kurii rzymskiej²² decydują o tekstach liturgicznych, ustalają schematy, według których powinna być celebrowana liturgia, a także mówią o obowiązkowych formach (nawet w przypadku rubryk fakultatywnych, na które pozwalają). Na tym właśnie polega odpowiedzialność Kościoła. Elementem istotnym każdej czynności liturgicznej jest to, że pochodzi ona od Kościoła, nie jako fakt nałożony przez prawo autorytetu hierarchii Kościoła albo przez tradycję, ale jako fakt „genetyczny”. W nim właśnie liturgia objawia i ukazuje Kościół sam w sobie²³. Krótko mówiąc Kościół jest wspólnotą liturgiczną.

Wnioski

Należałoby powiedzieć, że liturgia i Kościół mają ten sam początek, czyli moment antycypacji krzyża i zmartwychwstania podczas Ostatniej (Pierwszej) Wieczery. Nie można wyobrazić sobie Kościoła bez liturgii i liturgii bez Kościoła. Kościół bez liturgii stałby się jedną z wielu wspólnot czy nawet, rzec by można, stowarzyszeniem. Sama liturgia bez Kościoła nie może istnieć, bo jak wyrazić życie bez bytu? Liturgia daje zatem życie Kościołowi. Uczta ofiarna podczas Ostatniej Wieczery dokonała się wśród apostołów, a więc w załączku Kościoła. W takim razie należy stwierdzić, że liturgia rodzi Kościół. To, że dzisiaj Kościół, poprzez swoją odpowiednią władzę hierarchiczną, bierze odpowie-

²¹ PIUS XII, Encyklika *Mediator Dei*, AAS 39/1947, s. 539.

²² Bezpośrednia odpowiedzialność za sprawy liturgii dotyczy Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Natomiast wprowadzanie nowych tekstów lub sformułowań liturgicznych zyskuje najpierw aprobatę Kongregacji Nauki Wiary. Kongregacja Świętych Obrzędów została powołana przez papieża Sykstusa V 22 stycznia 1587 r. Do jej obowiązków należało czuwanie nad obrzędami liturgicznymi i wpisywanie obchodów do kalendarza liturgicznego: J. NOWAK, *Prawo w służbie wydarzeń zbawczych. Żarys prawodawstwa liturgicznego*, Poznań 2004, s. 41–42.

²³ Por. S. MARSILI, *La liturgia, momento storico della salvezza*, w: B. NEUNHEUSER, S. MARSILI, M. AUGÉ, R. CIVIL, (red.), *Anamnesis*, t. 1: *La liturgia, momento nella storia della salvezza*, Casale Monferrato 1983, s. 145.

działność za liturgię, wynika z faktu, iż Mistyczne Ciało Chrystusa musi czuwać, aby Ciało Eucharystyczne, a w konsekwencji wszystkie przejawy liturgii, a więc dwa wymiary jednej rzeczywistości, czyli jednego Ciała Chrystusa były zgodne i istniały we wzajemnej symbiozie teologicznej. Właśnie te dwa przejawy jednej rzeczywistości wyrażają fakt, że liturgia jest genetycznie wpisana w Kościół. W związku z tym obecna władza Kościoła musi czuwać, aby istota życia, czyli liturgia, a więc gen Kościoła, nie został zniekształcony albo, mówiąc językiem biologicznym, nie doszło do mutacji genu.

Tajemnica liturgii wiąże się jak najściślej z misterium Kościoła. To właśnie dzięki liturgii te jedyne wydarzenia, jakie tworzą dzieje zbawienia, stają się rzeczywistością w każdym momencie życia Kościoła.

Streszczenie

Artykuł „Liturgia genetycznie wpisana w Kościół” został podzielony na cztery części: 1. Ostatnia Wieczerza Pierwszą Wieczerzą; 2. *Corpus mysticum*; 3. Eklezjologiczno-liturgiczne spojrzenie na misterium paschalne; 4. Liturgia jako fakt genetyczny. Opracowanie ukazuje, że nie można wyobrazić sobie Kościoła bez liturgii i liturgii bez Kościoła, ponieważ Kościół jako byt musi mieć życie, czyli liturgię. Liturgia i Kościół powstały w momencie misterium paschalnego Chrystusa. Liturgia jest genem Kościoła, czyli liturgia daje życie Kościołowi.

Słowa kluczowe: liturgia, Kościół, genetyka liturgii, Ostatnia (Pierwsza) Wieczerza.

Liturgy Genetically Imprinted in the Church

Abstract

The article “Liturgy genetically imprinted in the Church” has been divided into four parts: 1. The Last Supper as the First Supper; 2. *Corpus mysticum*; 3. Ecclesiological and liturgical view of the paschal mystery; 4. Liturgy as a genetic fact. The paper shows that it is impossible to imagine the Church without the liturgy or the liturgy without the Church, since the Church, as a being, needs to have life i.e. the liturgy. The liturgy and the Church were created at the moment of Christ’s paschal mystery. The liturgy is a gene of the Church; in other words, the liturgy gives life to the Church.

Keywords: liturgy, Church, genetics of the liturgy, the Last (First) Supper.

Bibliografia

Patrystyka

LEON WIELKI, *Mowy*, Poznań – Warszawa – Lublin 1958.

Nauka Dwunastu Apostołów 9, w: M. MICHALSKI (red.), *Antologia literatury patrystycznej*, t. I, Warszawa 1975, s. 16–20

Magisterium Kościoła

PIUS XII, Encyklika *Mediator Dei*, AAS 39 (1947), s. 521–594.

PIUS XII, Encyklika *Mystici Corporis*, AAS 35 (1943), s. 193–248.

JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, AAS 95 (2003), s. 433–475.

JAN PAWEŁ II, List apostolski *Mane nobiscum Domine*,

Literatura przedmiotu

DROZD J., *Ostatnia Wieczerza nową Paschą*, Katowice 1977.

EVDOKIMOV P., *Prawosławie*, Warszawa 1964.

HOMERSKI J., *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań – Warszawa 1979.

HRYNIEWICZ W., *Nasza pascha z Chrystusem*, Lublin 1987.

LANGKAMMER H., *Nowy Testament o Kościele*, Wrocław 1995.

MARSILI S., *La liturgia, momento storico della salvezza*, w: B. NEUNHEUSER, S. MARSILI, M. AUGÉ, R. CIVIL, (red.), *Anamnesis*, t. 1: *La liturgia, momento nella storia della salvezza*, Casale Monferrato 1983, s. 33–156.

NAGY S., *Próba nowego spojrzenia na zagadnienie ustanowienia Kościoła*, RTK 12 (1965), z. 2, s. 30–34.

NOWAK J., *Eucharystia celebracją ofiary paschalnej*, w: „Teologiczne Studia Siedleckie” 12 (2015), z. 12, s. 111–121.

NOWAK J., *Liturgia aktualizacją misterium paschalnego*, w: D. SZTUK (red.), *Ecce domus mea*, Warszawa 2015, s. 74–79.

NOWAK J., *Prawo w służbie wydarzeń zbawczych. Zarys prawodawstwa liturgicznego*, Poznań 2004.

RATZINGER J., *Kościół – ekumenizm – polityka*, w: L. BALTER (red.), *Kolekcja Communio*, t. V, Poznań – Warszawa 1990, s. 12–37.

STACHOWIAK L., *Ewangelia według św. Jana. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań – Warszawa 1975.

STĘPIEŃ J., *Teologia Świętego Pawła. Człowiek i Kościół w zbawczym planie Boga*, Warszawa 1979.

JACEK NOWAK SAC, prezbiter, prof. dr hab., kierownik Katedry Teologii Liturgii UKSW, konsultor i sekretarz Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Konferencji Episkopatu Polski. E-mail: jacekprzemnowak@wp.pl.